

Юлія Меркулова, к. ю. н.

Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ (ОБВИНУВАЧЕНИМ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Yuliia Merkulova, PhD in Law

Odesa State University of Internal Affairs, Ukraine

PROCEDURAL AND PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF AGREEMENT ON RECONCILIATION BETWEEN A VICTIM AND A SUSPECT (AN ACCUSED) IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article is dedicated to procedural and psychological peculiarities of an agreement on reconciliation between a victim and a suspect (an accused) in criminal proceedings. On the basis of analysis of criminal procedural legislation of Ukraine, legal psychology achievements regarding neutralization and elimination of causes of conflicts, problems that arise in practice when entering into agreements of this type were learnt. Attention is drawn to the fact that despite significant achievements in development of this issue, many questions have not yet found their proper coverage; to the present legal aspects of restorative justice and related to it psychological problems of neutralization, overcoming of criminal conflicts and reconciliation between parties within criminal proceedings on the basis of agreements remained controversial and not clear to science. In particular, dependence of reconciliation from offence, its seriousness and scale of a conflict, which arose as the result of committing a crime; complexity of determining whether conflicting parties reconciled indeed; influence of emotional state of a victim on investigation; the extent of victim's involvement in criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings based on agreements, empathy, conflict, reconciliation, neutralization, agreement, agreement on reconciliation.

Концепція кримінального провадження на підставі угод є втіленням гуманізації кримінального судочинства і направлена на врегулювання соціального конфлікту, який виникає за результатами вчинення злочину між потерпілим і особою, яка його вчинила. Використання договірних правовідносин дозволяє створити механізм дійсно справедливого та гуманного ставлення до потерпілих від злочинів. Система договірного правосуддя дозволяє реально відновити порушені інтереси жертви злочину.

З іншої сторони особи, які вчинили злочин, під час договірних процедур, мають змогу вникнути у моральні, фізичні страждання потерпілих, які виникли за результатами злочину. У підозрюваних виникає феномен емпатії, що дозволяє краще усвідомити наслідки власних дій і прийняти відповідальність за скоєне з реальним відновленням інтересів потерпілого, які були порушені під час злочину.

З появою в КПК України кримінального провадження на підставі угод значно спростилися процедура розгляду певної категорії кримінальних справ, скоротилися строки тримання осіб під вартою, загальні процесуальні строки розгляду кримінальних справ, а також зменшилося навантаження на систему судових і правоохоронних органів. Відновний підхід допомагає усвідомити цінність людських стосунків, відновлює нормальні взаємовідносини між конфліктуючими сторонами і сприяє формуванню здорового суспільства. Договірні правовідносини являються також важливим, а в окремих випадках і центральним фактором запобігання рецидивних злочинів. Особливо позитивний вплив мають договірні процедури за участі неповнолітніх, зокрема, у нейтралізації акцентуацій, які як відомо, нерідко являються факторами, що приводять до вчинення

злочинів, і зокрема, насильницької спрямованості.

Відновне правосуддя свій початок бере з сімдесятих років XX століття. Англійський дослідник Гай Мастерс зазначає, що першу спробу застосування відновного правосуддя було зроблено в Канаді в 1974 році, коли за фактом скоєння вандалізму представник громадської організації запропонував судді, щоб правопорушники зустрілися з 22 потерпілими та обговорили можливості щодо того, як відшкодувати заподіяні злочином наслідки. В результаті проведеної зустрічі правопорушники погодились, яким чином компенсувати втрати потерпілих.¹

На даний час понад 80 країн світу в своїй практиці використовують одну з форм відновного правосуддя.²

Відповідно до Декларації «Основні принципи використання програм відновного правосуддя в кримінальних справах», прийнятої Економічною й Соціальною Радою ООН 24.07.2002 року, програми відновного правосуддя полягають у залученні та активній участі всіх людей, інтереси яких зачіпає злочин, у роботі з вирішення проблем, що виникли, за допомогою посередника – справедливої та безсторонньої третьої сторони. Результатом повинна стати угода (договір) в якій фіксується послідовність конкретних дій правопорушника, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої потерпілій особі та сприятливого відновленню її репутації внайближчому для неї соціальному оточенні. «Держави-члени ООН повинні підтримувати у себе дослідження і оцінку програм відновного правосуддя, щоб визначити рівень, на якому вони призводять до відновлювальних результатів, а також виявити, наскільки вони дійсно служать альтернативою кримінально-процесуальним процедурам і чи приносять позитивні результати для всіх сторін, які приймають участь»(п. 22).³

Сучасні тенденції суспільного розвитку, розбудова демократії, інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагають від нашої держави адаптування національного законодавства до міжнародних стандартів і зобов'язань, вивчення та подальшої імплементації у вітчизняну правову систему загальновизнаних міжнародних стандартів. Особливо гостро ця проблема проявляється під час кримінальних проваджень під час яких здійснюється охорона важливих конституційних прав, свобод та законних інтересів громадян. Одним із перспективних напрямків забезпечення цих процесів являється відновне правосуддя. «Відновне правосуддя – це процес, за допомогою якого всі учасники злочину разом вирішують, яким чином нейтралізувати негативні наслідки даного злочину та що необхідно зробити для запобігання його повторного вчинення у майбутньому».⁴

Вивчення юридичної літератури по даному питанню свідчить про те, що проблеми відновного правосуддя знаходять свої висвітлення в працях відомих вчених: Х.Д. Алікперова, Ю.В.Бауліна, Х. Бесемера, Р. Буша, Л.В. Головка, О. Г. Добровольської, В.В. Землянської, Х. Зера, Л.М. Карнозової, М.В.Костицького, Р.Р. Максудова, Т. Маршала, Н.В.Неледві Н.В.Нестор, М. Райта, В.М.Тертишніка та ін. Але не зважаючи на значні досягнення в розробці даної проблеми, багато питань ще не знайшли свого належного висвітлення, залишилися до сьогоднішнього дня дискусійними та недостатньо розкритими в науці як правові сторони відновного правосуддя, так і пов'язані з ними психологічні проблеми нейтралізації, подолання кримінальних конфліктів та досягнення примирення між сторонами через кримінальне провадження на підставі угод.

Про актуальність даної проблеми свідчить і те, що, як зазначають науковці, які здійснювали аналіз кримінальних справ у попередні роки у різних регіонах України, в середньому 40% потерпілих не отримують жодного відшкодування завданої їм злочином шкоди.⁵

Вищевикладене зумовлює необхідність більш глибокого та повного теоретичного і практичного дослідження проблем нейтралізації та подолання конфліктів, які виникають при вчиненні злочинів, процесів примирення між потерпілим та підозрюваним, направленою на відновлення порушених злочином прав жертви, формування на цій основі конкретних пропозицій

¹ Землянська, В.В., Ільковець, Л.Б., Сегедін, В.Б. (2008). *Впровадження відновного правосуддя у кримінальне судочинство України*. Київ, 173.

² Нестор, Н.В. (2010). Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*, 2, 330-333 <<http://www.nbv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10nnvfvp.pdf>>.

³ Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах, Резолюція ООН (24 липня 2002 р.). <http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2.content_ukr.html>.

⁴ Маршал, Тоні (2005). *Зцілення правосуддям*, 34-37.

⁵ Тататин, І.І. (2015). *Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні*. Львів, 18.

щодо вдосконалення чинного законодавства та практики кримінального провадження на підставі угод відповідно до вимог кримінально-процесуальної науки і психології.

Процедури примирення, пошук компромісів при різних конфліктах виникли одночасно з появою перших організованих спільнот, з одного боку, як спосіб самозбереження, забезпечення миру і безпеки, а з іншого - як засіб цивілізованого вирішення конфліктів різного виду, конструктивного розвитку і примноження матеріальних і духовних цінностей.

Примирення від слова «мириться», що згідно з Новим тлумачним словником української мови трактується як «Припиняти сварки, суперечки ворожнечу з ким-небудь, примірятися, замірятися, годитися, іти на мирову. Терпимо ставитися до кого-,чого-небудь; звикати, толерувати»¹. Примирення – надає оптимальну можливість подолати суперечку, ворожнечу, урегулювати кримінальний конфлікт на основі добровільного компромісу та взаємних поступок сторін.

Положення про примирення містяться ще в Законах XII таблиць — пам'ятці римського права 451-450 рр. до н.е. Так, п.2 Таблиці VIII встановлював таке правило: «Якщо заподіє ушкодження й не помириться з потерпілим, то нехай і йому самому буде заподіяно теж саме». Законом XII таблиць були встановлені такі винагороди: за поламану кістку вільної людини – 300 асів, раба – 150 асів, за скривдження особи (нанесення побойів без поранення, наклеп) – 25 асів та ін., тобто усувалась не тільки нанесена шкода здоров'ю, але і спричинені потерпілому страждання.

Слов'янська лексика вже у VI ст. н. е. містила усі основні поняття, які стосувалися суду й судочинства: *sgdъ* (суд), *zakopъ* (закон), *pravo* (право), *pravъda* (правда) тощо. Саме на даному етапі розвитку права з'явилося нове начало, яке відобразилось в організації соціальних установ і юридичних інститутів. Цим началом є розуміння необхідності досягнення примирення при вирішенні будь-яких конфліктів, які виникали в громадах. Процедура примирення відбувалась із обов'язковою участю старших, «добрих», кращих» людей — хранителів дідівських законів, або в ній брав участь весь рід на його радах — вічах». Таким чином, у слов'ян на заміну кровної помсти прийшло примирення².

Примирення у стародавні часи перш за все виступало засобом підтримання миру та спокою в суспільстві, роді та племені, недопущення збройних методів вирішення конфліктів, хоча безпосередня шкода могла компенсуватися саме постраждалій особі. Мета такого примирення полягала в тому, що кривдник каявся, просив вибачення у потерпілої сторони, котра, в свою чергу, вибачала його, і вже після цього (при отриманні згоди на примирення) особа, яка вчинила злочинне діяння, повинна була компенсувати заподіяну шкоду.

Близькими за змістом терміном до «примирення» є терміни «прощення», «прощати». Етимологічно слово «прощати, простити» походять зі слова пробачити чию-небудь провину, примиритися серцем, не плекаючи ворожнечі за образу тощо.³

Наприкінці XX століття термін «прощення» часто застосовувався в етико-психологічних дослідженнях та психотерапевтичних розробках, де розглядається не стільки як моральна вимога, скільки як конкретне життєве завдання, вирішення якого необхідно з метою відновлення відносин з близькими людьми після нанесеної ними образи (образа, приниження, зрада тощо), або з метою перебудувати власне життя після нанесеного невинного збитку (навмисне розорення, нанесення каліцтва людині або його близьким, вбивство близьких тощо)⁴.

Процедури примирення використовувалися у всьому стародавньому світі і набувають поширення і у сучасній цивілізації.

Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє визначити два типи примирення в кримінальному процесі: просте примирення і примирення –медіація. При здійсненні простого примирення, державні органи чи суд не втручаються, а лише пасивно фіксують примирення, яке здійснилось поза кримінального процесу. В такому випадку держава не організує ніяких заходів щодо сприяння примиренню сторін. Що стосується примирення-медіації, то примирення покладається на не самі

¹ Яременко, В., Сліпушко, О. (2001). Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. *Том 2*. Київ: АКОНІТ, 187.

² Гайворонська, І. (2008). Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально – правових конфліктів на українських землях. *Юридична Україна*, 5, 105.

³ Яременко, В., Сліпушко, О. (2001). Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. *Том 2*. Київ: АКОНІТ, 65.

⁴ Апресян, Р.Г. (2001). *Прощение*. <<http://iph.ras.ru/elib/2483.html>>.

сторони, а на третіх осіб, службу медіації, медіаторів тощо¹. В Україні примирення поза кримінального процесу може мати місце по злочинам приватного обвинувачення до подачі потерпілим заяви про вчинене відносно нього кримінального правопорушення. По кримінальному провадженню примирення може бути здійснено між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим або погоджена з цими особами угода може мати місце і за допомогою іншої особи (крім слідчого, прокурора або судді). Вивчення досвіду використання угод про примирення у кримінальному провадженні свідчить, що такими, як правило є представники Центрив відновних практик або адвокати.

В Україні практика кримінальних проваджень на підставі угод, зокрема, угод про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим повільно але набирає обертів. За даними Вищого спеціалізованого суду України (далі – ВСС) перші результати реалізації положень КПК стосовно кримінальних проваджень на підставі угод підтвердили очікування суспільства від вирішення кримінальних конфліктів з залученням його сторін в пошуках компромісу. Так, із моменту набрання чинності кримінальним процесуальним законом суди загальної юрисдикції станом на 1 січня 2014 р. розглянули 22653 угод, із них 11512 — про примирення. Зі статистичної інформації (яку для моніторингу процесу впровадження в дію нового КПК, систематизації та аналізу практики його застосування щомісяця надають ВСС апеляційні суди України вбачається збереження тенденції до подальшого активного застосування інституту угод у кримінальному судочинстві. Аналіз динаміки показників застосування положень КПК у судовій практиці свідчить, що кількість затверджених вироком угод за останні місяці є сталою, без суттєвих коливань, і становить у середньому майже 3000 затверджених угод на місяць.²

Разом з тим, кількість постановлених судом судових рішень про відмову в затвердженні угоди коливається в межах від 70 до 250 ухвал на місяць, що на наш погляд, потребує детального вивчення проблем та їх усунення.

Ми погоджуємося з тим, що «незважаючи на позитивну динаміку затверджених вироків на підставі угод, з огляду на те, що цей інститут є новим для кримінального судочинства, його механізм ще не відпрацьовано судовою практикою та достатньою мірою не досліджено науковою доктриною, а також беручи до уваги появу нових формулювань, підходів та оціночних категорій у новому КПК, актуальним і необхідним є вивчення та узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод»³. Зокрема, залишилися недостатньо дослідженими окремі взаємопов'язані проблеми процесуальних та психологічних особливостей подолання конфліктів та укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) у кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 469 КПК України *угода про примирення* між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Разом з тим відповідно до роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України «в кримінальних правопорушеннях, в яких основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси (зокрема немайнові), а спричинена конкретним фізичним чи юридичним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, укладення угоди про примирення не допускається. Винятком із цього правила є кримінальне провадження, що здійснюється у формі приватного обвинувачення. Слід зважати на те, що згідно з чинним законодавством примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим може мати одну з трьох форм (відмова потерпілого від обвинувачення, примирення винного з потерпілим, укладення угоди про примирення), що мають різні правові наслідки. Зокрема, відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення; примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим, який вперше вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості з необережності та відшкодував завдані ним збитки або усунув заподіяну шкоду, є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Необхідно пам'ятати, що у

¹ Головка, Л.В. (2002). *Альтернативи уголовному преследованию в современном праве*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 103-104.

² Узагальнення ВССУ судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод (2014). *Закон і Бізнес*, 28, 29.

³ Узагальнення ВССУ судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод (2014). *Закон і Бізнес*, 28, 29.

таких випадках укладення угоди про примирення виключається»

Угода про примирення також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. У такому випадку угода укладається за участю законних представників і захисників неповнолітніх. При цьому якщо неповнолітній досяг шістнадцятирічного віку, він має право укласти угоду про примирення самостійно, але за наявності згоди його законного представника. Якщо ж неповнолітній не досяг 16 років, угоду про примирення за його згодою укладає законний представник неповнолітнього. Про надання згоди неповнолітнім, його законним представником у наведених вище випадках обов'язково має бути зазначено в угоді про примирення. Такий підхід слід використовувати, коли укладається угода про визнання винуватості з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим¹.

Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення. При цьому необхідно пам'ятати, що з метою забезпечення дотримання вимог процесуального закону слідчому та прокурору, судді під час судового провадження, слідчому судді при здійсненні судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні забороняється ініціювати укладення такої угоди, вести домовленості щодо її змісту.

Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Слідчий завжди повинен доводити, хто був ініціатором укладення угоди під час допитів підозрюваного, потерпілого, а суд під час підготовчого судового засідання зобов'язаний у потерпілого та обвинуваченого встановити хто був ініціатором укладання угоди про примирення, переконавшись таким чином, чи дотримувалися вимоги ч.1 ст.469 КПК.

При цьому необхідно наголосити на тому, що статус особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, законодавець пов'язав із відповідною стадією провадження: особа має статус підозрюваного на стадії досудового розслідування, обвинуваченого (підсудного) — під час судового провадження в суді першої та апеляційної інстанцій (в разі оскарження судового рішення). У зв'язку з наведеним неправильним є вживання терміна «обвинувачений» у змісті угоди (незалежно від її виду) чи обвинувального акта.

Відповідно до п.1 ст.. 469 КПК України угода про примирення може бути укладена тільки за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого і тільки після того, як потерпілий або підозрюваний чи обвинувачений виявили бажання примиритися з протилежною стороною, оскільки саме факт примирення є підставою для укладення такої угоди.

При цьому відповідно до роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України «варто звернути увагу також і на те, що ... виявлено непоодинокі випадки покладення за умовами угоди про примирення на підозрюваного обов'язків, які не відповідають вимогам закону, наприклад «беззастережно визнати обвинувачення в обсязі підозри у судовому провадженні». Слід нагадати, що для цього виду угод визнання винуватості взагалі не є обов'язковим.²

До процедури примирення можуть залучатися інші особи, зокрема представники Центрів відновних практик, особи, які мають певний авторитет для учасників укладання угоди. Як свідчить практика, особливо вагомим є ініціатива потерпілої сторони адже їй завдано моральної, фізичної або майнової шкоди і її вимоги мають першочергове значення у укладанні угоди про примирення.

Якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими. При цьому відповідно до роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України «укладається одна угода, у якій може бути зазначено різні вимоги потерпілих до підозрюваного, обвинуваченого щодо розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку її відшкодування чи переліку дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити щодо потерпілого (потерпілих), але обов'язково має бути зазначено про узгоджене між сторонами (усіма потерпілими та підозрюваним, обвинуваченим) покарання, їх згоду на призначення такого покарання або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням. Недотримання цих вимог закону відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 474

¹ Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод. Лист Вищого спеціалізованого суду України (15.11.2012 № 223-1679/0/4-12).

² Узагальнення ВССУ судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод (2014). *Закон і Бізнес*, 28, 29.

КПК є підставою для відмови у затвердженні угоди»¹.

Якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

При укладанні угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) виникають обставини, які пом'якшують покарання, зокрема, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину; відшкодування завданих збитків (розписки Потерпілого знаходяться в матеріалах кримінального провадження); надання допомоги потерпілому після вчинення злочину; надання матеріальної допомоги на проведення медичного огляду та лікування (ч.2 ст.66 КК).

Відповідно до п. 6 ст. 474 КПК України «Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх». Факт добровільності, відсутності насильства, примусу, погроз у відношенні як до жертви злочину, так і при певних обставинах стосовно підозрюваного чи обвинуваченого повинен бути доказаний. І не достатньо опитування. Такі важливі обставини повинні бути, на наш погляд, доказані більш ретельно, а це можливо тільки з використанням спеціальних знань -- експертним шляхом, зокрема, повинна бути призначена судова психологічна експертиза, яка своїми методами з'ясує реальні обставини укладення угоди, а також факт досягнення між сторонами примирення.

На завершення не можливо не підкреслити, що укладання угоди про примирення залежить від характеру злочину та глибини, масштабу конфлікту, який виник у зв'язку з вчиненням злочину. Корисливі злочини приносять жертві матеріальні збитки і такі особи, в першу чергу, бажають повернути своє майно, гроші, цінності, а нерідко і у кратному відношенні з метою відшкодувати і моральні збитки. І тільки на другому місці мають і інші бажання, такі як необхідність обвинуваченого наказати у судовому порядку тощо.

По насильницьким чи насильницько-корисливим кримінальним правопорушенням більш складна картина переживань жертви злочину. Психологію жертви достатньо описано в юридичній та спеціальній літературі. Так, деякі потерпілі підкреслювали, що після нападу вони відчували себе як буд-то вони під час злочину були паралізовані, нездатні діяти, протистояти злочинцеві їх опанував страх неминучої смерті. Жертву переповнюють відчуття нереальності і одночасно присутності небезпеки, безпомічності, жаху і особистої уразливості. Ці відчуття її переслідували на протязі багатьох тижнів. Жертва становиться емоційно нестійкою, появлялася важка депресія і/ або сильний гнів по відношенню до злочинця, до людей, які не змогли запобігти цьому злочину. Вона собі уявляла як жорстоко помститься злочинцеві. З'являлися відчуття сорому та винуватості. Світ уявляється тепер як потенційна небезпека і він ніколи вже не буде таким як колись мирним та добрим. На жаль ми не прислухаємося до відчуттів та потреб потерпілих. Не достатньо дозволяєм прийняти жертві участь у вирішенні своєї справи. Не приймаємо заходів щодо сцілення таких людей. Потерпілі ще знаходяться на периферії кримінального процесу².

З боку суспільства необхідні нові відновні заходи до проблем потерпілих від злочинів. І законодавцем перші кроки вже зроблені. Але – це тільки початок на шляху до відновного правосуддя. Примирення як категорія в кримінально-правовому просторі набуває особливого значення та характеристики. Примирення потерпілого при його ключовій ролі та підозрюваного(обвинуваченого), зазвичай, визначається як добровільна досудова або судова угода сторін про вирішення конфлікту через взаємні поступки, відновлення порушених інтересів жертви злочину коли потерпіла сторона прощає, пробачає провину, особи яка вчинила злочин, не затаїла ворожнечі до підозрюваного чи обвинуваченого за образу, яка була нанесена під час злочину, внутрішнє та зовнішнє примирилася з кривдником. Але досягти стану примирення по

¹ Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод. Лист Вищого спеціалізованого суду України (15.11.2012 № 223-1679/0/4-12).

² Зер, Х. (2002). *Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание*. Москва: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 9-15.

насилницьким та корисно-насилницьким злочинам, як правило, можливо тільки зовні тобто на словах. І по суті суддя фактично не може визначити чи примирилися сторони конфлікту адже у свідомості жертви завжди залишається залишок образи і нерідко внутрішнє непримириме ставлення до кривдника, особливо по зґвалтуванням, вбивствам по тяжким тілесним ушкодженням, розбійних нападах тощо. На наш погляд у таких випадках досягти внутрішнього примирення майже неможливо, як правило, мають місце зовнішні прояви примирення в силу розкаяння особи, яка вчинила злочин та прийняття нею заходів відшкодування матеріальних та моральних збитків.

Примирення, як того потребує законодавець, як головне завдання укладання угод між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим - це ідеальний підсумковий варіант таких угод. Але глибина конфлікту, який виникає під час насилницьких злочинів, (вбивства, навмисні тілесні ушкодження, зґвалтування тощо) в реальності не завжди можливо подолати та примирити сторони, а укласти угоду бажано особливо коли підозрюваним являється неповнолітня особа. Тому, на наш погляд, більш коректно було б угоду між потерпілим, підозрюваним чи обвинуваченим назвати не про примирення, а «угода про домовленості між потерпілим підозрюваним чи обвинуваченим».

Жертви злочинів нерідко знаходяться в стані страху, депресії, у них виникають певні потреби як матеріального, так і пов'язані з необхідністю прийняття заходів щодо душевного зцілення. І одним із шляхів, який може прискорити процес задоволення потреб жертви, які виникли у зв'язку з вчиненням відносно її злочину і зокрема, психічного зцілення являються процедури відновного правосуддя.

References

1. Apresyan, R. G. (2001). Proschenie. <<http://iph.ras.ru/elib/2483.html>>.
2. Gayvoronska, I. (2008). Istorichniy rozvitok mirnogo i kompromisnogo virishennya kriminalno – pravovih konfliktiv na ukrayinskih zemlyah. *Yuridichna Ukrayina*, 5, 105.
3. Golovko, L. V. (2002). *Alternativyi ugovornomu presledovaniyu v sovremennom prave*. Sankt-Peterburg: Yuridicheskij tsentr Press.
4. Marshal, T. (2005). Ztsilennya pravosuddyam / Ukrayinskiy dosvid vprovadzhennya program vidnovnogo pravosuddya. 34-37.
5. Nestor, N. V. (2010). Ponyattya, printsipi ta formi vidnovnogo pravosuddya. *Forum prava*, 2, 330-333. <<http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10nnvfp.pdf>>.
6. *Pro deyaki pitannya zdiysnennya kriminalnogo provadzhennya na pidstavi ugod*. List Vischogo spetsializovanogo sudu Ukrayini vid 15.11.2012. № 223-1679/0/4-12.
7. Rezolyutsiya (uhvalena 24 lipnya 2002 roku) OON. http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2.content_ukr.html
8. Tatatin, I. I. (2015). *Zabezpechennya vidshkoduvannya shkodi, zapodlyanoyi kriminalnim pravoporushennyam, na dosudovomu rozsliduvanni*. Avtoref. dis. kand.. yurid. nauk. Lviv.
9. Uzagalnennya VSSU sudovoyi praktiki zdiysnennya kriminalnogo provadzhennya na pidstavi ugod vid 22.01.2014 (tekst). *Zakon i Biznes*, 28, 29.
10. Yaremenko, V., Slipushko, O. (2001). *Noviy tlumachniy slovník ukrayinskoyi movi u troh tomah. 2 tom K-P*. Vidannya druge, vipravlene: Kyiv: Vid-vo «AKONIT».
11. Yaremenko, V., Slipushko, O. (2001). *Noviy tlumachniy slovník ukrayinskoyi movi u troh tomah. 3 tom P-Ya*. Vidannya druge vipravlene: Kyiv: Vid-vo «AKONIT».
12. Zemlyanska, V. V., Ilkovets, L.B., Segedin, V.B. (2008). *Vprovadzhennya vidnovnogo pravosuddya u kriminalne sudochinstvo Ukrayini: posibnik*. Kyiv: Vidavets Zaharenko V. O.
13. Zer, H. (2002). *Vosstanovitelnoe pravosudie: noviy vzglyad na prestuplenie i nakazanie*. Moskva: MOO Tsentr «Sudebno-pravovaya reforma».